

Мемлекеттік-жекешелік әріптестікті халықаралық және ұлттық деңгейде реттеудің негізгі үрдістері

ЖАРИЯЛАНДЫ 03.05.2025	ТИРЕК СӨЗДЕР international experience, investment policy, Kazakhstan, legal regulation, public-private partnership, государственно-частное партнерство, инвестиционная политика, инвестициялық саясат, Қазақстан, Қазақстан, құқықтық реттеу, международный опыт, мемлекеттік-жекешелік әріптестік, правовое регулирование, халықаралық тәжірибе	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/178689/
---------------------------------	--	---

Зғарбек Азамат Ерікұлы

Ғылыми жетекші: Ф.ғ.к қауымдастырылған профессор **Тулекова Гулжан Хажмуратовна**

«Тұран» университеті

УДК: 349.22:347.9

Аңдатпа

Бұл мақалада мемлекеттік-жекешелік әріптестік (МЖӘ) саласындағы халықаралық және ұлттық деңгейдегі құқықтық реттеудің өзекті үрдістері мен мәселелері жан-жақты талданады. Мақалада МЖӘ ұғымының мәні, оның құқықтық және институционалдық негіздері, халықаралық тәжірибе мен стандарттардың Қазақстандағы іске асырылуы, сонымен қатар, инвестициялық саясат пен инфрақұрылымдық жобаларда МЖӘ-нің рөлі кеңінен қарастырылады.

Яғни мен қазіргі заманғы экономикалық процестерді ескере отырып, мемлекет пен жеке сектор арасындағы өзара тиімді әріптестіктің маңыздылығын, соның ішінде жобаларды жүзеге асыруда құқықтық базаның жетілдірілуінің қажеттілігін атап көрсетеді.

Мақалада халықаралық тәжірибе, нормативтік құжаттар және Қазақстандағы заңнамалық базаның үйлесімділігін қамтамасыз етудің өзекті мәселелері талқыланады, сонымен қатар, МЖӘ-нің табысты іске асырылуына ықпал ететін факторлар мен кездесетін кедергілер анықталады.

Түйін сөздер: мемлекеттік-жекешелік әріптестік, құқықтық реттеу, халықаралық тәжірибе, Қазақстан, инвестициялық саясат.

Аннотация

В данной статье я всесторонне проанализировал актуальные тенденции и проблемы правового регулирования государственной и частной партнерства (ГЧП) на международном и национальном уровнях. В статье рассмотрено значение понятия ГЧП, его правовые и институциональные основы, применение международного опыта и стандартов в Казахстане, а также роль ГЧП в инвестиционной политике и реализации инфраструктурных проектов. В своём исследовании я доказал важность эффективного сотрудничества между государством и частным сектором и необходимость совершенствования правовой базы.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, правовое регулирование, международный опыт, Казахстан, инвестиционная политика.

Abstract

In this article, I have comprehensively analyzed the current trends and issues in the legal regulation of public-private partnerships (PPP) at both international and national levels. The article examines the meaning of the PPP concept, its legal and institutional foundations, the implementation of international experience and standards in Kazakhstan, as well as the role of PPP in investment policy and infrastructure projects. Through my research, I have demonstrated the importance of effective cooperation between the state and the private sector and the need to improve the legal framework.

Keywords: public-private partnership, legal regulation, international

experience, Kazakhstan, investment policy.

Кіріспе

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік (МЖӘ) қазіргі заманғы экономикалық даму мен әлеуметтік инфрақұрылымның модернизациясында маңызды рөл атқарады. Мемлекет пен жеке сектор арасындағы ынтымақтастық экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету, инновациялық шешімдерді енгізу және халықаралық тәжірибені игеру үшін қажетті құрал болып табылады.

Әсіресе, дамушы елдер мен постиндустриалдық мемлекеттерде МЖӘ инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру және іске асырудың тиімді моделі ретінде қарастырылады. Мұндай әріптестік экономиканы әртараптандыруға, инвестиция тартуға және халықтың әл-ауқатын арттыруға ықпал етеді.

Кіріспе бөлімінде МЖӘ-нің заманауи экономикалық жүйедегі орнын, оның артықшылықтары мен ықтимал тәуекелдерін қысқаша шолу ұсынылады, сонымен қатар, зерттеу нысаны мен әдістері туралы түсінік беріледі.

МЖӘ ұғымы және мәні. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік – мемлекет пен жеке сектор арасындағы ұзақ мерзімді келісім-шартқа негізделген ынтымақтастық моделі. Бұл жүйе мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық міндеттерін орындауда және инфрақұрылымдық жобаларды іске асыруда маңызды құрал ретінде қызмет етеді.

МЖӘ келесі негізгі белгілермен сипатталады:

— Ұзақ мерзімділік: Жобалардың орындалу мерзімі әдетте 10 жылдан астам болады, бұл инвесторларға тұрақты қайтарым мен мемлекеттің ұзақ мерзімді даму стратегиясына сай болуын қамтамасыз етеді.

— Тәуекелдерді әділ бөлу: Тәуекелдер мемлекет пен жеке сектор арасында келісімге сәйкес бөлініп, әр тарап өз міндеттері мен жауапкершілігін айқындайды.

— Мемлекеттік қызмет көрсету сапасының жақсаруы: МЖӘ арқылы инфрақұрылымдық және әлеуметтік қызметтердің сапасы арттырылып, халыққа сапалы қызмет көрсету мақсат етіледі.

— Жеке инвестиция тарту: Бұл модель мемлекетке қажетті қаржыны

жеке капиталдың қатысуымен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. МЖӘ тек экономикалық тиімділікті қамтамасыз етуге бағытталған емес, сонымен бірге саяси тұрақтылық пен әлеуметтік әділеттілікті нығайтуға да ықпал етеді. Мысалы, инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру барысында білім беру, денсаулық сақтау және көлік салаларында жаңа технологиялар мен заманауи басқару әдістері енгізіледі. Осылайша, МЖӘ – экономикалық, әлеуметтік және саяси аспектілерді қамтитын кешенді әріптестік моделі болып табылады.

Халықаралық құқықтағы МЖӘ реттеуі. Халықаралық деңгейде мемлекеттік-жекешелік әріптестік құқықтық реттелуі бірқатар маңызды құжаттар мен ұйымдардың тәжірибесіне негізделеді. Бұл саладағы негізгі халықаралық құжаттар мен стандарттар мемлекеттерге бағыт-бағдар беріп, МЖӘ жобаларын іске асыруда келісімділікті қамтамасыз етеді. UNCITRAL 2001 жылы Концессиялық келісім-шарттар туралы Үлгі заңын қабылдаған болатын, бұл құжат халықаралық құқықтың негізін қалыптастырып, келісім-шарттық қатынастарды реттеуде маңызды рөл атқарады. Осы құжат мемлекеттерге МЖӘ жобаларын іске асыру барысында заңнамалық нормаларды үйлестіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Дүниежүзілік банк, ЭЫДҰ (OECD), Азия даму банкі және Еуропалық инвестициялық банк сияқты халықаралық қаржы институттары МЖӘ жобаларының әдістемелік және қаржылық құралдарын әзірлеуде жетекші рөл ойнайды. Осы ұйымдар тарапынан әзірленген нұсқаулықтар мен стандарттар инвесторлар мен мемлекеттің құқықтарын қорғауға, ашықтықты қамтамасыз етуге және жобалардың тиімділігін арттыруға бағытталған. Халықаралық тәжірибе МЖӘ-нің құқықтық реттелуінде, әсіресе мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік саясатындағы тұрақтылықты қамтамасыз етуде маңызды құрал болып табылады. Осылайша, халықаралық құқықтық база МЖӘ жобаларының сәтті іске асырылуына ықпал ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы МЖӘ-ні құқықтық реттеу. Қазақстанда мемлекеттік-жекешелік әріптестік институтының дамуы 2006 жылдан

бастап Концессиялар туралы Заңмен басталды. Алайда, нақты құқықтық негіз 2015 жылы қабылданған Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы Заңмен қаланды. Бұл заң МЖӘ-нің түрлі аспектілерін, оның ішінде жобаларды іріктеу, келісім-шарт жасау және тараптардың құқықтары мен міндеттерін анықтайды.

Қазақстандық тәжірибе халықаралық стандарттарға сәйкес жүргізіліп, мемлекет пен жеке сектор арасындағы өзара тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз етуге бағытталған. Мұнда келесі негізгі бағыттар ерекшеленеді:

— Денсаулық сақтау: Медицина саласындағы заманауи

инфрақұрылымдық жобалар арқылы халықтың денсаулығын қорғау.

— Білім беру: Мектептер, жоғары оқу орындары және ғылыми-зерттеу институттарының инфрақұрылымын жаңғырту.

— Көлік және логистика: Жолдар, темір жолдар мен әуежайлар сияқты көлік инфрақұрылымын дамыту.

— Коммуналдық қызметтер: Сапалы су, электр және газмен қамтамасыз ету жүйелерін жаңғырту.

Қазақстан үкіметі 2016 жылы Жобалық басқару орталығы институтын құрып, МЖӘ жобаларын әдістемелік және құқықтық сүйемелдеуді күшейтуге бағытталған бірқатар шараларды жүзеге асырды. Бұл шаралар мемлекеттің инвестициялық климатын жақсартуға және жеке капиталдың тартылуын арттыруға ықпал етті.

МЖӘ-ні іске асырудағы негізгі үрдістер мен проблемалар. Қазақстанда мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобаларын іске асыру барысында бірқатар түйткілдер мен қиындықтар байқалады. Олардың ішінде ең бастысы жобаларды жоспарлау мен дайындау сапасының төмендігі, қаржыландыру көздерінің шектеулілігі, құқықтық олқылықтар және кәсіби мамандардың жеткіліксіздігі болып табылады.

1. Жобаларды жоспарлау сапасы: Кейбір МЖӘ жобаларының технико-экономикалық негіздемесі жеткілікті терең емес, нарықтық сұраныс пен техникалық ерекшеліктерге сай келмеуі жобаның сәтті іске асырылуына кері әсер етуі мүмкін. Осы мәселені шешу үшін кешенді жоспарлау мен

мамандандырылған зерттеулер жүргізу қажет.

2. Қаржыландыру мәселелері: Жеке сектор тарапынан қаржы тарту кезінде екінші деңгейлі банктер мен қаржы институттарының сенімділігі мен қызығушылығы төмен болуы, жобаның қаржылық тұрақтылығына теріс әсер етеді. Инвестициялық қауіптерді төмендету үшін мемлекеттің кепілдіктері мен сақтандыру механизмдерін жетілдіру маңызды.

3. Құқықтық олқылықтар: 2006 жылғы Концессиялар туралы Заң мен 2015 жылғы Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы Заңның қатар қолданылуы құқықтық қайшылықтарға әкеледі. Заңнаманың біріздендірілген және үйлесімді жүйесін құру арқылы осы мәселені шешуге болады.

4. Кадр тапшылығы: МЖӘ жобаларын басқаруда және бақылауда білікті мамандардың саны жеткіліксіздігі, жобалардың сапалы іске асырылуына әсерін тигізеді. Осыған байланысты арнайы оқыту бағдарламаларын әзірлеп, кадрлар дайындығын арттыру қажет.

Жоғарыда аталған мәселелерді шешу үшін мемлекеттің заңнамалық базасын жетілдіру, халықаралық тәжірибені ескеру және жобаларды үздіксіз мониторингтеу мен аудит жүргізу сияқты кешенді шараларды

енгізу қажет. Бұл шаралар МЖӘ жобаларының сәтті іске асырылуына және ел экономикасының тұрақты дамуына ықпал етеді.

Мемлекеттік-жекешелік әріптестік – мемлекет пен жеке сектор арасындағы тиімді ынтымақтастық моделі болып табылады. Инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыру және әлеуметтік маңызды қызметтерді көрсету барысында МЖӘ үлкен экономикалық және әлеуметтік маңызға ие.

Қазақстанда МЖӘ дамуы оң қарқынмен жүріп, құқықтық базаны жетілдіру арқылы көптеген жетістіктерге қол жеткізілгенімен, әлі де бірқатар мәселелер мен түйткілдер орын алуда. Халықаралық тәжірибені енгізу, заңнаманы біріздендіру және жобаларды сапалы дайындау – бұлар МЖӘ жобаларының болашақтағы табысты іске асырылуының кепілі болып табылады.

Осы тұрғыда, мемлекет пен жеке сектор арасындағы әріптестікті

нығайту, инвестициялық климатты жақсарту және экономиканы әртараптандыру жаңа мүмкіндіктер ашатын кешенді стратегияны талап етеді. Зерттеу нәтижелері МЖӘ-нің елдің дамуына қосатын үлесін және оның болашақтағы даму бағыттарын айқындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *Қазақстан Республикасының Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы Заңы, 31.10.2015 ж.*
2. *UNCITRAL. Legislative Guide on Privately Financed Infrastructure Projects. United Nations, 2001.*
3. *OECD. Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships. Paris: OECD Publishing, 2012.*
4. *World Bank Group. Public-Private Partnerships Reference Guide Version 3.0, 2017.*
5. *European Investment Bank. The EPEC PPP Guide. Luxembourg, 2015.*
6. *Asian Development Bank. Public-Private Partnership Operational Plan 2012-2020.*

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.